

*ИСТОРИЯ НА КНИГАТА
BOOK HISTORY***КРИТИЧЕСКИЯТ ОТДЕЛ НА СПИСАНИЕ „ДЕЦА. ИЗКУСТВО.
КНИГИ“. НОРМА И ОТКЛОНЕНИЕ****Надежда Стоянова***Софийски университет „Св. Климент Охридски“**<https://doi.org/10.70300/Qaj5yJZCY6nz>*

Резюме: *Списание „Деца. Изкуство. Книги“ започва да излиза през 1965 г. като отраслово (предимно за учители и библиотекари) и конюнктурно списание, чиято цел е да регламентира пътищата, по които следва да се развиват българското изкуство и литература за деца и юноши. В хода на неговата 25-годишна история обаче се вижда как постепенно част от публикациите показват променящата се концептуална и жанрова картина на художествените произведения, както и отклоненията от зададената идеологическа норма. Основен обект на статията е литературно-критическият отдел на списанието, който има заслуга за привличането на авторитетни български учени и за развитието на все по-специализирания – като избор на текстове, като тезиси и език – литературоведски прочит на българската литература за деца и юноши.*

Ключови думи: *„Деца. Изкуство. Книги“; литература за деца и юноши; социализъм; периодика; оперативна критика*

Възпитателният аспект на соцреалистическата естетика е насочен както към „възрастната“ аудитория, която трябва да бъде образована и убеждавана в комунистическите идеи, така и към децата, които следва да се превърнат в образцовите бъдещи граждани на Народната република. Затова и ангажиментът на българската държава за културата и литературата за деца и юноши, в това число и за периодичния печат, в периода 1944–1989 г. е постоянен. Голямо е обилието на вестници и списания за „малки“ читатели, сред които най-популярните са: сп. „Пламъче“ (1945–1988), в. „Септемврийче“ (1945–1990), сп. „Другарче“ (1968–1990), сп. „Славейче“ (1958–2002) и др. Редом с тях обаче започват да се публикуват и периодични издания за „възрастни“, насочени към актуалните проблеми на културата и литературата за деца и юноши. Сред най-дълго излизалите са поредицата „Въпроси на детската литература“ (1964–1989) и списание „Деца. Изкуство.

Книги“ (1965–1990) – издания, от които се очаква идеологически да регламентират задачите и границите в полето. В хода на времето обаче те в голяма степен променят отношението и професионализират езика, на който се говори за проблематиката. Тази промяна е особено видима в „Деца. Изкуство. Книги“ – интердисциплинарно списание, чийто открояващ се още от самото начало литературен фокус става все по-отчетлив, а интерпретациите на новата българска литература – все по-специализирани. Интересите на настоящата статия ще се ограничат най-вече до литературнокритическия отдел на въпросното периодично издание, който в най-голяма степен има отношение към набелязаната тенденция.

Едно от първите наблюдения, които може да се направят при разгръщането на „Деца. Изкуство. Книги“, е, че цел на материалите в началото на всяка книжка е утвърждаването на социалистическия реализъм. В същото време се забелязва, че голяма част от публикациите на страниците след това се разминават с налаганата норма. Това става особено разпознаваемо при разглеждането на последния, но най-плътен и обемен отдел на списанието – литературнокритическия. Тъкмо чрез него, за своите 25 години присъствие в българската култура, „Деца. Изкуство. Книги“ успява да се превърне в платформа за някои от най-изтъкнатите български критици, да представи тенденциите в литературата за деца и юноши и да стане среда за художествена оценка на новите български книги. А това води до постепенно разширяване на полето – откъм авторите, които получават критическо внимание, откъм тематичното и жанровото разнообразие на коментираните творби, но най-вече откъм литературоведски специализираната и прецизирана перспектива към новите издания.

„Деца. Изкуство. Книги“ започва да излиза през 1965 г., след като Министерството на народната просвета, Централният комитет на Димитровския комунистически младежки съюз (ДКМС) и Комитетът по културата и изкуството и творческите съюзи преобразуват Дома на детската книга в Дом на изкуствата за деца и юноши. Основната роля на трансформираната институция е „чрез средствата на художествената и научнопопулярната литература, музикалното, изобразителното, танцовото и филмовото изкуство да помага за комунистическото възпитание на учениците, за оформянето на правилен естетически вкус у тях, за приобщаването им към литературата и изкуството“ ([Redaktionna] 1965a, 1). Списание „Деца. Изкуство. Книги“ поставя акцент върху културата и най-вече върху литературата за деца и юноши, но както беше уточнено по-рано, е насочено основно към „възрастна“ аудитория и според лаконичната и схоластична редакционна бележка в първия брой има предимно ориентираща към „правилните книги“ роля, т.е. ясно е, че задача на това издание е запознаване на всички работещи в сферата на подготвянето и разпространението на детската книга с идеологическите параметри, в които трябва да се разгръща възпитанието на

подрастващите: „Настоящото издание „Деца. Изкуство. Книги“ е предназначено да информира учителите, библиотекарите, пионерските ръководители и книжарските работници за най-новата оригинална и преводна детско-юношеска литература. В него се посочват и подходящи заглавия от педагогическата, методическата литература и от литературата по различните изкуства, статии по проблемите на детската книга и изкуството за деца и юноши, както и литературно-критични отзиви и рецензии“ ([Redaktionsna] 1965a, 1).¹ Във втория брой на изданието се публикува втори програмен текст, разширен и допълнен – на първо място, с препратка към Постановлението на ЦК на БКП от декември 1953 г. за детската литература, което активизира дейността на издателствата и на авторите в тази сфера ([Redaktionsna] 1965c, 1). Това постановление стъпва на остро критичния доклад на Тодор Живков, Енчо Стайков, Митко Григоров и Лъчезар Аврамов за състоянието на сферата от ноември 1952 г., вследствие на който, както протоколите на ЦК на БКП свидетелстват, се предприема решение в 20 точки за цялостна тематична и жанрова обнова на българската детска литература съобразно принципните на социалистическия реализъм и целта за „възпитанието на всеотрасно развита младеж, готова да отдаде всичките си сили за построяването на социализма и комунизма“.² И не само в първия брой на списанието се напомня за това постановление, към него ще се препраща и в други текстове в годините след това, с което се потвърждава представата за консервативния характер на полето, но и за ялната идеологическа доминанта в списанието (Ivanov 1971). С казаното обаче не би следвало да се създава впечатлението, че списанието остава затворено единствено в идеологическите параметри. Защото, ако се върна на втората редакционна статия към втория брой от 1965 г., ще трябва да уточня, че след референцията към догматичната принуда на доклада от 50-те се прави следното уточнение: „Но само с това задачите на „Деца и книги“³ не се изчерпват. В изданието ще се публикуват тематични и отраслови обзори на книги от всички области на човешкото знание, интервюта с детски писатели и издателски работници, био-библиографски материали за чествуването на бележити исторически дати и литературни годишнини. В крайна сметка „Деца и книги“ има благородното предназначение да възпитава у децата и юношите любов към хубавата книга като извор на знания и мъдрост“ ([Redaktionsna] 1965c, 1). Тоест в края на втората редакционна бележка се открива прагматичният, но и художественият залог на списанието, като последният се осъществява най-вече по страниците, отделени за оперативна критика.

През 25-те години, в които излиза списанието, отделите значително се променят, авторите присъстват – също, но публикациите отразяват темите и динамиката на общественото и културното развитие в този период. В самото начало изданието има по-скоро научнопопулярен характер с акцент върху встъпителните текстове за творчеството на американски и европейски класици като Марк Твен (Cholov 1965, 2), Жул Верн ([Bez avtor]

1965а, 2), Вилхелм Буш ([Bez avtor] 1965b, 3) и др., а едва след това се обръща внимание на класиците на българската литература. В този период няма и оформени постоянни рубрики, но се забелязва предимството, което се дава на оперативната критика чрез отдела „В света на книгите“. През 70-те години обаче списанието значително се професионализира – оформят се отделите, някои от които остават до 1990 г. В този смисъл и рубрики, които нямат пряко отношение към въпроса за резултатите, за рецепцията и методологията на дисциплината, бързо се губят, както се случва например с „Детско творчество“, включвана в първите броеве. Тъкмо през 70-те години обаче се забелязва още, че началните редакционни текстове запазват и дори разгръщат своята идеологизирана реторика, защото тяхната функция е да зададат ясно посоките и темите пред авторите и читателите. Това се вижда и във визуалното оформление на изданието, на втората корица на което с постоянство се публикуват портрети на Георги Димитров, Ленин, Тодор Живков и през това десетилетие.⁴ Със засилването на националистическите тенденции в социалистическата държава се налага и реструктуриране на съдържанието – западноевропейските автори се изтеглят назад, а вниманието се насочва все повече към българските поети и писатели и към тези от социалистическите страни. Следвайки партийната политика, редакторите отбелязват различни юбилеи, на първо време политически и държавни – в книжка № 6 от 1970 г. се отбелязват 80 години БКП; в книжка № 2 от 1976 г. първо е поместена рубриката „20 години Априлски пленум на БКП“, а след това „Към 100-годишнината от Априлското въстание“; в книжка № 2 от 1978 г. се отбелязва 100-годишнината от Освобождението на България, в първата книжка за 1972 г. и втората книжка за 1982 г. се отбелязват съответно 90 и 100 години от рождението на Георги Димитров и т.н. В почти всяка книжка се отразяват и кръглите годишнини на българските поети и писатели, в рубриката „Нашите юбиляри“. Може да се споменат имената на някои от поздравените – Леда Милева (Baeva 1970), Михаил Лъкатник (Kasabova 1970), Борис Димовски (Bryukner 1976), Лъчезар Станчев (Nikolchina 1978), Добри Немиров (Karaivanov 1982), Георги Константинов (Yavorski 1982) и др., но всеки такъв списък би бил ограничен на фона на голямото количество празнуващи през тези десетилетия, което е видно от обема на самата рубрика. Съвсем очаквана през 80-те години е и рубриката „Знаме на мира“, в която се публикуват текстове, посветени на различни творчески инициативи за децата.

Този преглед на отделите създава впечатление за едно изцяло конюнктурно издание и това твърдение нямаше да е неистина, ако не беше налично споменатото вече разминаване между идеологизираните материали от първите страници на списанието и последващите културни и литературнокритически рубрики, сред които – въпреки голямата си динамика през годините – се отличават „Актьори, спектакли, роли“, „Кино“, „Профили“, „Интервю“, „Художествен албум“ и „Рецензии и отзиви“. „Художествен

албум“ например се появява в края на 60-те години и функционира докъм края на 80-те, а неговата цел е да представя най-нови творби на известни (и не чак толкова известни) български автори за „малки“ читатели. Но редом с утвърждаващите партийната власт поети и писатели (писатели като Веселин Андреев (Andreev 1970) и Стоян Ц. Даскалов (Daskalov 1972) се появяват и имената на Йордан Радичков (Radichkov 1969), Димитър Коруджиев (Korudzhiev 1982), Иван Цанев (Tsanev 1984; Tsanev 1986) и др. Един от най-обемните отдели обаче за целия период на излизане на списанието е критическият, чието име след първите няколко години е установено като „Рецензии и отзиви“ (в последните години е само „Рецензии“). Тази рубрика заема съществено и неотменимо място в книжките и в редица случаи е знак, че началните силно идеологизирани текстове са само „шапка“, под която има възможност да се появяват и филологически компетентни и конюнктурно независими текстове. Разбира се, не може да се говори за изравненост на нивото – срещат се наивни, сантиментално-емоционални текстове, които бягат от рационални обобщения върху коментираните книги, но тук е важно да се открие постепенната промяна в избора на творби, в критическите акценти и понятийното прецизиране.

В първите броеве на списанието от 1965 г. част от отзивите са кратки и много от тях остават неподписани. Впоследствие критическите гласове се разнообразяват, но едва в самия край на 60-те и в началото на 70-те години се появяват познати изследователски фигури, сред които се открояват Елка Константинова, Божанка Константинова, Енчо Мутафов, Владимир Свинтила, Йордан Василев, Нина Пантелеева, Кирил Топалов, Симеон Янев, Симеон Хаджикосев, Светлозар Игов. А през 80-те години по страниците на списанието се срещат и имената на Валери Стефанов, Иван Станков, Александър Кьосев, Светлана Стойчева, Паулина Стойчева и Албена Хранова. Въобще един широк кръг от автори – не само такива, които специализират в областта на тази дисциплина – се оказва ангажиран с проблематиката или пък открива на страниците на „Деца. Изкуство. Книги“ възможност да публикува свои прочити за текстове, размествайки установените граници между жанровете и между читателски аудитории. И макар в началото изданието да има по-скоро характер на отраслов и научнопопулярен бюлетин, впоследствие – благодарение най-вече на това, че има междинен за литературните и дисциплинарните полета характер като издание за изкуство и литература за деца и юноши, но насочено към „възрастни“ – то добива характеристиките на литературно и културно списание, в което се откриват някои симптоматични прояви на отгласване от идеологическото клише.⁵ Също така, ако в началото се появяват повече рецензии за преводни книги, от втората половина на 70-те нататк критическото внимание се насочва почти изцяло към новата българска литература⁶, като се забелязва, че наставническият тон, проявяван към авторите в публикуваните в края на 60-те и началото на 70-те години отзиви, се

тушира и се заменя с по-дистанцирана научна преценка и тези, които обаче на свой ред често и тавтологично се свеждат до регистрирането на заобиколената от поетите и писателите пряка поучителност спрямо читателите. Така част от текстовете, публикувани за тези две и половина десетилетия, в които излиза сп. „Деца. Изкуство. Книги“, показват динамично променящата се картина на българската литература за деца и юноши – появата на нови авторски фигури и разнообразяваща се жанрова картина, но свидетелстват още за промените в критическата оценка на полето, обоснована с все по-прецизни критически формулировки.

Не може да се отрече, че често изборът на рецензирани книги е конюнктурен, но въпреки това сред избраните издания в „Рецензии и отзиви“ се появяват имената на някои от знаковите поети и писатели, които се превръщат в ключови за съвременния литературноисторически наратив. В това число и на авторите, които са дебютирали в литературата за „възрастни“, но поради идеологически или други причини са прекрачили в литературата за „малки“ читатели. Тогава за рецензиите се оказва особено важна контекстуализацията на книгите, както се случва в текстовете на Александър Костов и Славчо Донков за поезията на Иван Николов (Kostov 1972; Donkov 1979). Когато става въпрос за книгите на Иван Цанев, връзката между поезията за „възрастни“ и тази, писана за деца, става особено видима, като при него се отбелязва и „осъвременяването“ на стиха (Donkov 1976), пречупено през опитното перо на вече утвърдения автор (Stoev 1987).

Тук няма как да се посочат десетките автори с рецензирани книги за 25-годишния период и все пак отделно внимание бих искала да обърна на фигурата на Николай Кънчев, за когото дълги години литературата за деца е основно поприще. Но пътят му и в нея не е безпрепятствен и това е свързано най-вече с проблематичното и бавно приемане на похвата на „остраностяването“ от критиците соцреалисти. През 1973 г. елементите на очудняване на света в стихосбирката „Чудесии“ на поета смущават рецензента Александър Цанков, който обвинява автора в „трафаретна фразеология“, „алогични и непонятни“ образи и „поетически халюцинации“ (Tsankov 1973, 77). След творческо мълчание от около четири години стихосбирките „Глухарче-другарче“ (1977) и „Охлювата къща“ (1978) са отбелязани вече с две положителни рецензии през 1978 г., едната от които отбелязва „капризно-фантазната детска логика“ в стиховете на поета (Donkov 1978, 39), а другата определя автора не като странно явление в българската литература, а като творческа личност, която със своите причудливи образи създава тенденция в българската литература за деца (Serafimov 1978, 43). Обобщаващо е мнението на Славчо Донков, който в рецензията си за „Боси ескимоси“ (1979) определя поетиката на Николай Кънчев през рационализираното „снемане на граници между възможно и невъзможно“ (Donkov 1979, 47).

Може да се каже, че в отзивите от края на 70-те и началото на 80-те години промените в критическите представи за границите на литературата

за деца и юноши стават все по-разпознаваеми. Като пример ще бъде даден още един проблематичен за соцреалистите автор – Биньо Иванов, който също получава два радушни отзива в сп. „Деца. Изкуство. Книги“. Стихосбирката „На полето, сред небето“ (1979) се разчита от Радослав Цветков като положителен пример след противоречивия дебют на автора със стихосбирката „До другата трева“ (1973), но особеното „разтегляне“ на времето и пространството, което кореспондира с представите за „действителност“ на съвременния човек, в рецензията е твърде лесно сведено до гротеската (Tsvetkov 1981). В рецензията за „Пътешествието на бабините очила“ (1985) вече не се откриват усъмнявания във възприемането на поетическия език на автора (Stoeva 1985).⁷ Така с хода на годините и въпреки различните критически и терминологични колебания литературата за деца и юноши все повече се затвърждава като сфера, която в по-висока степен прави възможно бягството от границите на реалистичната поезика и обективната логика, налагана от социалистическия реализъм. Затова и през 1987 г., когато в сп. „Деца. Изкуство. Книги“ се отразяват „Пет приказки“ на Валери Петров, рецензиите вече показват и понятиен по-разнообразен критически език, чрез който може да се назове характерната за текстовете „друга поетичност, близка до тази на нонсенса“ (Kunchev 1987, 59).

Това открехване към различните аспекти на нонсенсовата поезика обаче не е единственият знак за динамиката в критическата рецепция на литературата за деца и юноши и на българската литература като цяло. По страниците на „Деца. Изкуство. Книги“ може да се види как през това поле започват да се усвояват жанрове, които се приемат за проблематични спрямо нормите на налаганата естетика. В доклада си „Коя фантастика е в криза?“, прочетен в рамките на кръглата маса „Българското литературознание от втората половина на XX век: зони на (не)свободата“⁸, Елена Борисова отбелязва, че навлизането на фантастиката във времето на социалистическа България се реализира настоятелно през литературата за деца и юноши. Публикациите в сп. „Деца. Изкуство. Книги“ свидетелстват за тази тенденция. В изданието дори може да се проследи един дълготраен дебат върху характеристиките на фантастичното, който начева през 1968 г. със следната редакционна бележка: „Редакцията на „Деца. Изкуство. Книги“ започва разговор по проблемите на научно-фантастичната литература и за възможностите ѝ чрез езика, темите и повествователните похвати да говори на съвременния читател. Участват изтъкнати съвременни автори от различни страни“. В рамките на този разговор в списанието са публикувани отговорите на И. Варшавский, Андре Дотел, Братя Стругацки, Фредерик Пол, Раду Нор и Пол Андерсън (*Za fantastichnoto* 1968). Тук няма да се коментират различните референции към фантастичното, които се разгръщат, само ще бъде отбелязано, че около 20 години по-късно тази тенденция на обвързване между литература за деца и юноши и фантастична литература продължава. Затова и на страниците на списанието място намира рецензията на Александър Кюсов „Сборник, посветен на

въображението“ върху „Фантастика 1. Сборник с научна фантастика и прогностика“ на Агоп Мелконян – рецензия, в която обаче нито един път не се споменава, че изданието е предназначено за детска аудитория (Kyossev 1986).

Като аналогичен жест на жанрово и интерпретативно разнообразяване на българската литература може да се разчете и критическото внимание към анималистиката в „Деца. Изкуство. Книги“ (една тенденция, която в рамките на литературата на социалистическа България може да се открие още в книгите на Емилиян Станев, издадени малко след 1944 г.). Оказва се, че анималистиката дава ключ за разпознаването на екзистенциални, но и обществено-политически въпроси на съвременността, доколкото екологията става все по-актуална тема във времето на късния социализъм. В отзива на Елка Константинова за книгата „Ден и нощ, нощ и ден“ от Симеон Янев се открива рефлексия върху проблема за отчуждението, представен през отношението между човек и животно (Konstantinova 1977). Поради спецификата на жанра често в критическите отзиви не се конкретизира аудиторията на коментирания творба или се задава възможност за по-широко читателско внимание. Отново в рецензия на Елка Константинова, но за кратките разкази „Вепри срещу вълци“ на Владимир Талев, се назовава смесената читателска аудитория на книгата (Konstantinova 1972, 42).⁹ Сходно уточнение има и в края на публикувания в списанието отзив за антологията на Симеон Янев „Български разкази за животни“ (Medzhdeliev 1985, 45). Въпросните книги могат да покажат характерния за литературата от този период опит да бяга от „реалистичното“ чрез смяната на своята художествена или публична реализация.

Още един специфичен случай ще бъде отбелязан – рецензията на Евгений Теодоров за „Фрагменти“ на Атанас Далчев от 1968 г. (Teodorov 1968). Книгата на поета получава широк отзвук сред българската общественост¹⁰, затова и трудно може да се каже, че този критически текст е израз на желанието за опазване на творбата от идеологическия контрол чрез пренасочването ѝ към различна аудитория. По-скоро се вижда жест с обратна насоченост – опит за максимално разширяване на сферата на литературата за деца и юноши и за допълнителното ѝ легитимиране чрез авторитета на вече реабилитираната фигура на Атанас Далчев. Впрочем такъв опит за разширяване на границите на литературата за деца и юноши има и в идеологизираното време на 30-те години на ХХ век. А през 60-те и 70-те години авторите, издателите и критиците, следвайки партийните повели от 1953 г., са призвани да отчитат непрекъснатото завишаване на дейността в сферата на литературата за деца. Затова и може да се каже, че във времето на социалистическа България се забелязват не само процеси на бягство на авторите от идеологическия контрол, проявяван в литературата за „възрастни“, към литературата за деца и юноши, но и преднамерено приобщаване на поети и писатели, които не пишат за детска аудитория, както е Далчев, към полето с цел отчитане на резултатите, повишаване на символния капитал, но

и на интерпретативен потенциал на тази литературна сфера. Отбелязването на постиженията е необходим елемент от функционирането на властта в тоталитарната държава, а това не отминава и литературата за деца и юноши. Така например през 1971 г. Стефан Иванов, в текст за X конгрес на БКП „Партията и детската литература“, препраща към Постановлението на ЦК на БКП от 1953 г., за да направи следното „оптимистично“ обобщение: „Само няколко съпоставителни цифри за отделни години са достатъчни, за да се добие реална представа за развитието на литературата ни за деца и юноши след излизането на постановлението: 1953 година: издадени 96 книги за деца и юноши – тираж 705 500; 1963 година: издадени 238 книги за деца и юноши – тираж 6 361 000; 1967 година: издадени 239 книги за деца и юноши – тираж 6 346 752; 1970 година (до м. октомври): издадени 188 книги за деца и юноши – тираж 5 257 300“ (Ivanov 1971, 3–4). Друг е въпросът колко достоверни са в действителност тези резултати.

В края трябва да бъде отбелязано, че в „Деца. Изкуство. Книги“ последователно намират място отзиви, посветени на теоретични и литературно-исторически проблеми. И макар тези текстове да са сравнително кратки, все пак те са написани със съзнанието за множеството изследователски празноти в дисциплината. Тук може да се отбележат отзивите върху томове на „Въпроси на детската литература“ (Medzhdeliev 1983; Panteleeva 1984), отзивите за монографията на Симеон Хаджикосев за Ран Босилек (Konstantinova, E. 1985) и за сборника „Критически прегледи“ на Симеон Янев (Konstantinova, B. 1985). На моменти дори има конфронтация. През 1983 г. например Венко Драгозов определя „Спътници на детството“ от Тодор Янчев като „първия опит да се обхване, макар и непълно в исторически аспект, главното в развоя на българската детска литература“ (Dragozov 1983, 46) – твърдение, което се определя от редакцията като прибързано и пренебрегващо текстовете на Петър Димитров-Рудар и Николай Янков (Redaktsionna 1984). Така или иначе обаче, до сериозни и преки литературни полемики не се стига, а списанието запазва учтивия, на моменти и ласкателен тон към авторите и критиците.

Макар представеният тук преглед да не е изчерпателен, той позволява да се направи обобщението, че както голяма част от периодичните издания във времето на социализма, и сп. „Деца. Изкуство. Книги“ не може да избяга от идеологическата доминанта – тя е неизменно присъстваща и особено разпознаваема в началните публикации на всяка книжка. В същото време редица от отделите показват оттласкване от налаганите шаблони на социалистическия реализъм и поява на текстове, които странят от клишетата. Беше направен опит да се покаже, че особени заслуги за това отклонение има един от най-богатите отдели на списанието – критическият. Рецензиите върху художествена и научноизследователска литература отразяват промяната се концептуална и жанрова картина на българската литература и в частност на българската литература за деца и юноши. Въпреки че до 1990 г.,

когато списанието спира да излиза, заглавията на много от отзивите продължават да звучат трафаретно, тезисите им често са доста предвидими, а понякога и наивни, не може да не се отбележи и появата на задълбочени и прецизни в избора на книги, и в литературоведската си терминология критически текстове – именно тези публикации, а не статистиките, отчитащи броя на издадените книги, показват задълбочаващия се ангажимент на българската културна общественост към сферата на литературата за деца и юноши в коментирания период.

БЕЛЕЖКИ

- ¹ Като пример за казаното може да послужи фактът, че в един от първите броеве се предлагат „за обсъждане в отрядите“ книгите на Марко Марчевски „Митко Палаузов“, на Иван Хаджимарчев „Овчарчето Калитко“, сборникът „Помни тяхното детство“, а като канонични автори се споменават още имената на Орлин Василев, Стоян Даскалов, Емил Коралов и др. ([Redaktionsna] 1965b, 20).
- ² Протоколи на Политбюро на ЦК на БКП (1944–1989). Протокол № 172 от 4 ноември 1952 г. Ф. 1Б; оп. 6; а.е. 1688, 32–49. Достъпно на: <https://politburo.archives.bg/bg/2013-04-24-11-12-48/dokumenti/1950-1959/976---172--4--1952-->.
- ³ Само вторият брой на списанието е наречен „Деца и книги“, първият и последващите са „Деца, изкуство, книги“.
- ⁴ Например вторите корици на броеве № 4–5 от 1969 г., № 1, 2 и 3 от 1971 г., брой № 1 от 1972 г. и др.
- ⁵ В списанието Елка Константинова например публикува повече от 20 рецензии, но само в две се поставя въпросът за идеология, и то с оглед на съдържанието на книгите – в отзива за книгата на Юлиян Йорданов „Литература на днешното детство“ от 1984 г. и в този за съчиненията на Стоян Даскалов „Аз съм Ники“ и „Урок за България“.
- ⁶ Например броеве № 1 и 2 от 1972 г. са изцяло посветени на българската литература за деца и юноши, в последващите броеве, заради честването на Международната година на книгата, се появява разнообразие от имена, но въпреки това началният акцент остава върху българския контекст – вж. нар. № 3–4 за 1972 г.
- ⁷ От различна перспектива прегледи на някои от рецензиите за книгите на Николай Кънчев и Биньо Иванов по страниците на „Деца. Изкуство. Книги“ съм правила в изследванията: СТОЯНОВА, Н., 2023. Лириката на Николай Кънчев за деца. Форми на контрол, „места“ на свобода. *Филологически форум*, год. VIII, № (17), 77–94; СТОЯНОВА, Н., 2022. Оттук дотам и след това, или за поетическите светове в стихосбирката „Над полето, сред небето“ на Биньо Иванов. *Страница*, год. XXVI, № 2, 153–164.
- ⁸ Кръглата маса беше организирана от Института за литература към БАН и посветена на Елка Константинова и Светлозар Игов. Тя се проведе на 15 декември 2023 г. В рамките на тази кръгла маса настоящата статия беше изнесена като доклад.
- ⁹ Самият сборник е преиздаден през 2021 г., без да се указва неговата насоченост към детска или юношеска аудитория.
- ¹⁰ Преглед на част от рецензиите за книгата „Фрагменти“ съм направила в статията СТОЯНОВА, Н., 2022. Атанас Далчев като хуморист и сатирик. По страниците на в. „Сършел“. *Научни трудове на Пловдивския университет, Паисиеви четения. Литературознание*, Том 60, кн. 1, сб. Б, 2022. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 36–51.

ЛИТЕРАТУРА

- [БЕЗ АВТОР], 1965b. Макс и Мориц на 100 години. *Деца. Изкуство. Книги*, год. I, № 2, 3.
[БЕЗ АВТОР], 1965a. Жул Верн. *Деца. Изкуство. Книги*, год. I, № 2, 2.

- [РЕДАКЦИОННА], 1965b. Кои книги да обсъдим в отрядите. *Деца. Изкуство. Книги*, год. I, № 1, 30.
- [РЕДАКЦИОННА], 1965c. [Без заглавие]. *Деца. Изкуство. Книги*, год. I, № 2, 1.
- [РЕДАКЦИОННА], 1965a. [Без заглавие]. *Деца. Изкуство. Книги*, год. I, № 1, 1.
- АНДРЕЕВ, В., 1970. Бягство от смъртта. *Деца. Изкуство. Книги*, год. V, № 5, 32–34.
- БАЕВА, М., 1970. По пътеките на радостта (Леда Милева на 50 години). *Деца. Изкуство. Книги*, год. V, № 1, 12–15.
- БРЮКНЕР, В., 1976. Борис Димовски на 50 години. *Деца. Изкуство. Книги*, год. IX, № 1, 4–5.
- ДАСКАЛОВ, СТ. Ц., 1972. Първа среща. Разказ. *Деца. Изкуство. Книги*, год. VII, № 2, 29–31.
- ДОНКОВ, С., 1976. Глухарче там ще те учуди и мравка ще те възхити. *Деца. Изкуство. Книги*, год. XI, № 6, 42–43.
- ДОНКОВ, С., 1979. Четири весели и не съвсем весели поеми. *Деца. Изкуство. Книги*, год. XIV, № 1, 43–44.
- ДОНКОВ, С., 1978. Приятна среща. *Деца. Изкуство. Книги*, год. XIII, № 2, 39.
- ДОНКОВ, С., 1979. Във всичко има частица вълшебство. *Деца. Изкуство. Книги*, год. XIV, № 4, 46–47.
- ДРАГОЗОВ, В., 1983. Спътници не само на детството. *Деца. Изкуство. Книги*, год. XVIII, № 5, 46–47. ISSN 0204-8264.
- ЗА ФАНТАСТИЧНОТО, 1968. За фантастичното... *Деца. Изкуство. Книги*, год. III, № 4, 13–15; № 5, 3–7; № 6, 14–15.
- ИВАНОВ, СТ., 1971. Партията и детската литература. *Деца. Изкуство. Книги*, год. VI, № 1, 2–5.
- КАРАИВАНОВ, Г., 1982. 100-години от рождението на Добри Немиров. *Деца. Изкуство. Книги*, год. XVII, № 2, 7–8. ISSN 0204-8264.
- КАСАБОВА, Б., 1970. Михаил Лъкатник на 50 години. *Деца. Изкуство. Книги*, год. V, № 1, 17–20.
- КОНСТАНТИНОВА, Б., 1985. Задълбочени наблюдения и аргументирани изводи. *Деца. Изкуство. Книги*, год. XX, № 6, 40–41. ISSN 0204-8264.
- КОНСТАНТИНОВА, Е., 1972. Непринудени разкази за животинския свят. *Деца. Изкуство. Книги*, год. VII, № 2, 41–42.
- КОНСТАНТИНОВА, Е., 1977. Оригинално виждане в една съвременна анималистична повест. *Деца. Изкуство. Книги*, год. XII, кн. 3, 39–40.
- КОНСТАНТИНОВА, Е., 1985. Съвременна критическа интерпретация на Ран Босилек. *Деца. Изкуство. Книги*, год. XX, № 5, 42–43. ISSN 0204-8264.
- КОРУДЖИЕВ, Д., 1982. Момчето търси храна. *Деца. Изкуство. Книги*, год. XVII, № 5, 28–30. ISSN 0204-8264.
- КОСТОВ, А., 1972. Дай си дясната ръка. *Деца. Изкуство. Книги*, год. VII, № 5, 42–43.
- КЪОСЕВ, А., 1986. Сборник, посветен на въображението. *Деца. Изкуство. Книги*, год. XXI, кн. 4, 45–46. ISSN 0204-8264.
- МЕДЖДЕЛИЕВ, Г., 1983. Въпроси на детската литература. *Деца. Изкуство. Книги*, год. XVIII, № 1, 47. ISSN 0204-8264.
- МЕДЖДЕЛИЕВ, Г., 1985. Български разкази за животни. *Деца. Изкуство. Книги*, год. XX, № 4, 44–45. ISSN 0204-8264.
- НИКОЛЧИНА, Н., 1978. Лъчезар Станчев на 70 години. *Деца. Изкуство. Книги*, год. XIII, № 4.

- ПАНТЕЛЕЕВА, Н., 1984. С поглед към историята и съвременността. *Деца. Изкуство. Книги*, год. XIX, № 5, 43–44. ISSN 0204-8264.
- РАДИЧКОВ, Й., 1969. Автографи. Разказ. *Деца. Изкуство. Книги*, год. IV, № 6, 31–32.
- РЕДАКЦИОННА, 1984. Редакционна бележка. *Деца. Изкуство. Книги*, год. XIX, № 1, 47. ISSN 0204-8264.
- СЕРАФИМОВ, И., 1978. С искреност, простота и болка. *Деца. Изкуство. Книги*, год. XII, № 5, 42–43.
- СТОЕВ, СТ., 1987. Училище за възрастни. *Деца. Изкуство. Книги*, год. XXII, № 4, 59. ISSN 0204-8264.
- СТОЕВА, СТ., 1985. Поетични пътешествия. *Деца. Изкуство. Книги*, год. XX, № 4, 46–47. ISSN 0204-8264.
- ТЕОДОРОВ, Е., 1968. „Фрагменти“ от Атанас Далчев. *Деца. Изкуство. Книги*, год. III, № 1, 31–32.
- ЦАНЕВ, И., 1984. Слънчогледия. Най-бързите момичета. Бате Петьо. *Деца. Изкуство. Книги*, год. XIX, № 2, 28–30. ISSN 0204-8264.
- ЦАНЕВ, И., 1986. Златно птиче. Денят на мравките. Момче-щурче. Помничета. *Деца. Изкуство. Книги*, год. XXI, № 1, 30–31. ISSN 0204-8264.
- ЦВЕТКОВ, А., 1973. Разминаване с целта. *Деца. Изкуство. Книги*, год. VIII, № 5–6, 17–20.
- ЦВЕТКОВ, Р., 1981. А може нейде да има и зеленокожи... *Деца. Изкуство. Книги*, год. XVI, № 1, 47. ISSN 0204-8264.
- ЧОЛОВ, П., 1965. Марк Твен. *Деца. Изкуство. Книги*, год. I, № 1, 2.
- ЯВОРСКИ, М., 1982. 80 години от рождението на Георги Константинов. *Деца. Изкуство. Книги*, год. XVII, № 2, 9–11. ISSN 0204-8264.

REFERENCES

- [BEZ AVTOR], 1965a. Zhul Vern. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. I, № 2, 2.
- [BEZ AVTOR], 1965b. Maks i Morits na 100 godini. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. I, № 2, 3.
- [REDAKTSIONNA], 1965b. Koi knigi da obsadim v otryadite. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. I, № 1, 30.
- [REDAKTSIONNA], 1965c. [Bez zaglavie]. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. I, № 2, 1.
- [REDAKTSIONNA], 1965a. [Bez zaglavie]. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. I, № 1, 1.
- ANDREEV, V., 1970. Byagstvo ot smartta. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. V, № 5, 32–34.
- BAEVA, M., 1970. Po patekite na radostta (Leda Mileva na 50 godini). *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. V, № 1, 12–15.
- BRYUKNER, V., 1976. Boris Dimovski na 50 godini. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. IX, № 1, 4–5.
- DASKALOV, ST. TS., 1972. Parva sreshta. Razkaz. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. VII, № 2, 29–31.
- DONKOV, S., 1976. Gluharche tam shte te uchudi i mrvka shte te vazhiti. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. XI, № 6, 42–43.
- DONKOV, S., 1979. Chetiri veseli i ne savsem veseli poemi. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. XIV, № 1, 43–44.
- DONKOV, S., 1978. Priyatna sreshta. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. XIII, № 2, 39.
- DONKOV, S., 1979. Vav vsichko ima chastitsa valshebstvo. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. XIV, № 4, 46–47.

- DRAGOZOV, V., 1983. Spatnitsi ne samo na detstvoto. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. XVIII, № 5, 46–47. ISSN 0204-8264.
- ZA FANTASTICHNOTO, 1968. Za fantastichnoto... *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. III, № 4, 13–15; № 5, 3–7; № 6, 14–15.
- IVANOV, S., 1971. Partiyata i detskata literatura. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. VI, № 1, 2–5.
- IVANOV, ST., 1971. Partiyata i detskata literatura. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. VI, № 1, 2–5.
- KARAIVANOV, G., 1982. 100-godini ot rozhdenieto na Dobri Nemirov. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. XVII, № 2, 7–8. ISSN 0204-8264.
- KASABOVA, B., 1970. Mihail Lakatnik na 50 godini. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. V, № 1, 17–20.
- KONSTANTINOVA, B., 1985. Zadalbocheni nablyudenia i argumentirani izvodi. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. XX, № 6, 40–41. ISSN 0204-8264.
- KONSTANTINOVA, E., 1972. Neprinudeni razkazi za zhivotinskia svyat. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. VII, № 2, 41–42.
- KONSTANTINOVA, E., 1977. Originalното vizhdane v edna savremenna animalistichna povest. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. XII, № 3, 39–40.
- KONSTANTINOVA, E., 1985. Savremenna kriticheska interpretatsia na Ran Bosilek. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. XX, № 5, 42–43. ISSN 0204-8264.
- KORUDZHIEV, D., 1982. Momcheto tarsi hrana. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. XVII, № 5, 28–30. ISSN 0204-8264.
- KOSTOV, A., 1972. Day si dyasnata raka. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. VII, № 5, 42–43.
- KYOSEV, A., 1986. Sbornik, posveten na vaobrazhenieto. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. XXI, № 4, 45–46. ISSN 0204-8264.
- MEDZHDELIEV, G., 1983. Vaprosi na detskata literatura, *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. XVIII, № 1, 47. ISSN 0204-8264.
- MEDZHDELIEV, G., 1985. Balgarski razkazi za zhivotni. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. XX, № 4, 44–45. ISSN 0204-8264.
- NIKOLCHINA, N., 1978. Lachezar Stanchev na 70 godini. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. XIII, № 4.
- PANTELEEVA, N., 1984. S pogled kam istoriyata i savremennostta. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. XIX, № 5, 43–44. ISSN 0204-8264.
- RADICHKOV, Y., 1969. Avtografi. Razkaz. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. IV, № 6, 31–32.
- REDAKTSIONNA 1984. Redaktsionna belezhka. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. XIX, № 1, 47. ISSN 0204-8264.
- SERAFIMOV, I., 1978. S iskrenost, prostota i bolka. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. XII, № 5, 42–43.
- STOEV, ST., 1987. Uchilishte za vazrastni. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. XXII, № 4, 59. ISSN 0204-8264.
- STOEVA, ST., 1985. Poetichni pateshestvia. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. XX, № 4, 46–47. ISSN 0204-8264.
- TEODOROV, E., 1968. „Fragmenti“ ot Atanas Dalchev. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. III, № 1, 31–32.
- TSANEV, I., 1984. Slanchogledia. Nay-barzite momicheta. Bate Petyo. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. XIX, № 2, 28–30. ISSN 0204-8264.
- TSANEV, I., 1986. Zlatno ptiche. Denyat na mravkite. Momche-shturche. Pomnicheta. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. XXI, № 1, 30–31. ISSN 0204-8264.
- TSVETKOV, A., 1973. Razminavane s tselta. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. VIII, № 5–6, 17–20.
- TSVETKOV, R., 1981. A mozhe neyde da ima i zelenokozhi... *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. XVI, № 1, 47. ISSN 0204-8264.

CHOLOV, P., 1965. Mark Tven. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. I, № 1, 2.

YAVORSKI, M., 1982. 80 godini ot rozhdenieto na Georgi Konstantinov. *Detsa. Izkustvo. Knigi*, vol. XVII, № 2, 9–11. ISSN 0204-8264.

THE CRITICAL SECTION OF CHILDREN. ART. BOOKS JOURNAL (DE TSA. IZKUSTVO. KNIGI). NORM AND DEVIATION

Abstract: *The first issue of Children. Art. Books Journal (Detsa. Izkustvo. Knigi) was published in 1965 as a specialized (for teachers and librarians) and ideologically dependant periodical. Its purpose was to regulate the ways in which Bulgarian children and young adults' art and literature develops. However, in the course of its 25-year history, one can see the gradual change in the conceptual and genre picture of the literary works published and presented in the journal, as well as the deviations from the ideological norm. The main object of the article is the critical section of the journal, as it has a merit for attracting authoritative Bulgarian literary scholars and therefore for the development of more precise – in their book choices, theses and language – critical interpretations of Bulgarian children and young adults' literature.*

Keywords: *Children; Art; Books (Detsa. Izkustvo. Knigi); children and young adults' literature; Socialism; periodicals; literary criticism*

Assoc. Prof. Nadezhda Stoyanova, PhD
Sofia University St. Kliment Ohridski,
Faculty of Slavic Studies
15 Tsar Os voboditel Blvd.
Sofia, Bulgaria
ORCID: 0000-0001-5599-8398
E-mail: nadezhdaas@uni-sofia.bg